

Sådan blev sproget en politisk slagmark

”Negermagasinet” hed en udsendelse, som DR beskrev som ”en hyldest til sort kultur i Danmark” i 2005. Sådan ville man næppe kalde et tv-program i USA, hvor sproget hele tiden giver anledning til offentlige konflikter. – Foto: Ritzau Scanpix

24. november 2018, kl. 2:48

Af Birthe Pedersen, Korrespondent, Frankrig

Er ord mere end ord? Skaber de det, de siger, og hvor går grænsen? Kampen om, hvad man må sige og ikke sige, står stærkt i debatten om identitetspolitik, og udviklingen i dag har tråde tilbage til sprogfilosofiens gennembrud midt i det 20. århundrede

Randall Kennedy deltog som studerende i en tennisturnering og var blevet indlogeret sammen med en fyr fra Mobile, Alabama. De to amerikanere kom vældig godt ud af det og morede sig blandt andet med at fortælle vittigheder. Fyren fra Alabama havde en rigtig god én i ærmet, og fortalte lystigt løs, indtil han kom til pointen, der indeholdt ordet ”nigger”.

”Så snart ordet var smuttet over hans læber, spærrede han øjnene op, mens resten af hans ansigt frøs fast. Han var klar over, at han havde gjort noget forkert. Men hvorfor havde han fortalt den vits? Jeg går ud fra, at han var blevet så fortrolig med mig, at han midlertidigt var holdt op med at betragte mig ud fra en race-sammenhæng. Eller måske havde han

givet mig status af 'æres-hvid'. I hvert fald blev han af ordet 'nigger' gjort bevidst om min hudfarve.”

Sådan lyder en anekdote fra den amerikanske professor ved Harvard University Randall Kennedy i bogen ”Et besværligt ords mærkelige karriere”.

Ordet ”nigger” er et af de mest bøvlede og betændte ord i det amerikanske sprog. Ordet kan noget, som Randall Kennedys anekdote beskriver. Det sætter svingninger i gang, som afsenderen af ordet måske, og måske ikke, ønsker. Det er et fy-ord, der udløser vrede og krænkelse, og i USA er ordet så negativt ladet, at der er bred enighed om, at det ganske enkelt ikke må bruges.

Denne klapjagt på ord med en betydning, som særlige grupper ikke bryder sig om, har udviklet sig til et af de centrale spørgsmål i den debat om politisk korrekthed, som har grebet først de amerikanske universiteter og siden har bredt sig til Europa.

I Danmark måtte skuespilleren Madam Nielsen i foråret tage ordet ”nigger” ud af titlen på den omdiskuterede teaterforestilling *White Nigger/Black Madonna* midt i en debat, der på den ene side handlede om, hvorvidt forestillingen var krænkende og fastholdt stereotype forestillinger om afroamerikanere. Og på den anden om, hvorvidt disse beskyldninger var et angreb på ytringsfriheden.

”Hele diskussionen var indbegrebet af identitetspolitik. I Danmark har vi svært ved at forstå, hvorfor ordet er så eksplosivt. Vi oversætter det med neger, som ikke har nær den samme effekt som i USA, hvor man længe har kredset om, hvordan man kan undgå ordet ”nigger”, når man beskriver den afroamerikanske befolkning,” siger Claus Haas, lektor ved Danmarks Pædagogiske Universitet, som blandt andet har skrevet om ”N-ordets brug i moderne historie”.

N-ordet er det ord, som man ikke må sige, og som skiftevis er blevet erstattet med ”farvede”, ”negros”, og ”afroamerikanere”. Men sprogstriden gælder også andre udtryk, der beskyldes for at være krænkende.

I Frankrig har feminister fået håret til at rejse sig på det ærværdige franske akademi med krav om at ændre en grammatik, der betegnes som sexistisk, fordi hankøn har forrang frem for hunkøn i henhold til en grammatisk regel fra 1647, der siger, at ”hankønnet er det mest noble og har derfor forrang”. Og også i Tyskland diskuterer man, om sproget er sexistisk og opretholder sexistiske stereotyper om kvinder, når hankøn er udpeget til det såkaldte ”generiske køn”, der kan betegne både mænd og kvinder.

”Kampen om sproget er en del af en rettighedskamp for borgerrettigheder og for kvinde- og minoritetsrettigheder. Diskussionen om politisk ladet sprog udspringer af feministisk teori og kritisk raceteori samt postkolonial teori, der foretager en kobling mellem sprogteori og temaer som magt og undertrykkelse, to temaer, der tidligere ikke har haft meget overlap. Inden for de seneste år er der dog et stigende antal forskere inden for sprogfilosofi og lingvistik, som er begyndt at arbejde på disse områder,” påpeger Anders Schoubye, lektor i filosofi og sprogvidenskab ved universitetet i Edinburgh.

Dette fokus på sprogets politiske indhold har rødder i den sprogfilosofiske teori om såkaldte tale-handlinger, som blev udviklet af den britiske sprogfilosof John Austin i 1950'erne og senere videreudviklet af amerikaneren John Searle.

”Austin og Searle beskæftiger sig ikke direkte med politisk brug af sproget, men gør oprør mod den dominerende tradition inden for sprogfilosofi, som er primært optaget af sprogets beskrivende funktion. Austin og Searle pointerer, at sproget ikke blot bruges til at beskrive, men også til at skabe og forandre verden,” siger Anders Schoubye.

Dette mener Austin meget konkret. Når for eksempel en præst eller en borgmester ytrer ordene: ”Jeg erklærer jer for ægtemand og hustru”, så bliver de formelt og juridisk set mand og hustru i kraft af denne talehandling. Præstens ytring beskriver derfor ikke blot verden, men forandrer den. Det er det, Austin kalder for performativ tale. Disse teorier er siden blevet videreudviklet, blandt andet med fokus på propaganda, hvor ord benyttes i et politisk øjemed til at fremelske bestemte holdninger.

Den tyske historiker Reinhart Koselleck har desuden udviklet konceptet begrebshistorie,

påpeger Claus Haas.

”Koselleck konstaterer, at alle begreber har deres egen historie. Han skelner mellem ord, der defineres entydigt, og begreber, hvis betydning er historisk bestemt. Noget, som synes entydigt, kan for eftertiden have flere betydningslag. Neger kan således defineres leksikalt: det henviser til en bestemt hudfarve. Men lige nedenunder er det også blevet brugt af kolonistyret i Vestindien. Og hvis ordet neger er blevet brugt til at beskrive slavegjorte mennesker, er det ikke neutralt. Spørgsmålet er, hvilke associationer man får, når man hører ordet. Og det handler om, hvem der bruger ordet. Når hiphopkulturen i USA benytter ordet ”nigger”, har det ikke den samme negative betydning, ” påpeger Claus Haas.

Men hvis man tager påstanden om diskrimination og undertrykkelse for gode varer, er der så ikke en risiko for en krænkelsekultur, der bekæmper vindmøller i stedet for virkelige problemer og forvandler diskussionen til et moraliserende forsøg på at tvinge bestemte holdninger ned over andre?

”Der findes ingen etableret teori, der kan forklare, hvorfor et ord er krænkende. Men samtidig er det en fejl at tro, at debatten handler om krænkelser og fornærmelser,” siger Anders Schoubye.

”Givet at vi har ytringsfrihed, så har vi ret til at sige ting, der kan være fornærmende. Men grunden til, at for eksempel N-ordet er problematisk, er ikke, at folk bliver fornærmede over det, men at ordet har en potentiel effekt. Problemet er, at brugen af disse ord indirekte forstærker usande fordomme og stereotyper omkring forskellige grupper. Det kan også gælde ordsprog. For eksempel det engelske udtryk ”boys will be boys”, drenge vil være drenge. Det er på overfladen en triviell og uskyldig frase, men den forstærker en stereotyp om, hvordan drenge er, og legitimerer dermed potentielt, at drenge gør noget, de ikke bør gøre. Det samme gælder mange nedsættende ord om for eksempel kvinder eller jøder. De formidler og forstærker stereotyper, der i forvejen er forbundet med diverse nedsættende holdninger, og som således etableres som fakta,” siger Anders Schoubye.

Der er ikke noget nyt i den opfattelse, at sprog har en materiel effekt på verden og for eksempel kan bruges til psykisk vold eller til at piske en stemning op og skabe fjendtlighed, påpeger lektor i sprogvidenskab ved The Open University i Storbritannien Philip Seargeant.

”Det, der er interesse for i dag, er, hvordan og i hvilken udstrækning sprog afspejler bestemte magtforhold og er med til at opretholde ulighed, for eksempel mellem mænd og kvinder eller mellem flertallet og etniske mindretal. Men det kan også opfattes som et angreb på traditionelle værdier. Diskussionen om sprogets magt er grundlæggende en debat om multikulturalismen, som skærpes af, at det er blevet langt nemmere at blande sig i debatten og tiltrække sig opmærksomhed via internettet,” siger Philip Seargeant.

Og det mærker vi også i Danmark, mener Claus Haas.

”Vi så det for eksempel med markeringen af 100-året for overdragelsen af De Vestindiske Øer i 2017, hvor der pludselig kom nye røster og blandede sig i debatten og krævede en undskyldning for slaveriet. Debatten er blevet mere mangfoldig. Og det kan vi lige så godt vænne os til,” mener Claus Haas.